

KÜRESEL AÇLIK TEHLİKESİNİ YOK EDECEK YOL HARİTASI "İKTİSAT RİSALESİ"

Son günlerde, bütün dünyayı bekleyen felâket senaryoları sıkça gündeme gelmeye başladı. Bütün insanlığı ilgilendiren acı sona dair yorumlar, hemen her alanın uzmanları tarafından dile getirilmekte.

Eskiden bir tehlikeden bahsedilince, günümüz şartlarına göre neredeyse devede kulak sayılabilecek bazı tabii felaketler, salgın hastalıklar, savaşlar anlaşılırdı. Ancak şimdi, her şey olduğu gibi, felaket ve tehlikeler de "**küresel**" oldu.

Küresel, yani dili, dini, ırkı, rengi fark etmeksizin tüm insanlığı ilgilendiren felaketler.

Küresel, yani taşından toprağına, ağacından hayvanına bütün dünyayı tehdit eden âfetler.

Küresel, yani, büyük güçlerin sahip oldukları ekonomik, askerî ve teknolojik imkanlarla dünya üzerinde pay kapma savaşına sahne olan tüm dünyayı ilgilendiren ürkütücü ve dehşet verici büyük yıkımlar...

Küresel köyün kavalcıları olan ABD veya Rusya veya Çin veya diğerleri. İnsanlığı yine aynı dünya üzerinde geri dönülmez karanlıklara doğru adım sürüklemekteler.

Artık son zamanlarda küresel savaşlardan bahsedilmiyor. Pek yakın bir gelecekte, büyük güçler ve daha alt kademedeki denge unsurları petrol için, değerli yer altı zenginlikleri için savaşmayacaklar.

Artık savaşlar başka bir şey için yapılacak; güçler dengesi o başka şey için sağlanmaya çalışılacak.

Çünkü o günlerde en büyük değer para, teknoloji ve silahlar değil, o başka şey olacak.

Nedir o başka şey, merak ettiniz mi?

Cevap verelim: **TOPRAK**

Pek yakın gelecekte insanlar için en büyük tehdit topraksızlık olacak. Aç, derisi kemiklerine yapışmış görüntüler sadece fakir Afrika ülkelerinde değil, dünyanın her yerinde, belki yüz milyonlarca örneğiyle birlikte görülecek.

Kısacası küresel açlık tehlikesi bütün insanlığın kapısına geldi dayandı.

Küresel kirlenme, küresel ısınma, küresel âfetler.

Dünya üzerindeki o eşsiz ve mükemmel bir nizamla işleyen sistem, beşerin kirli elini bulaştırmasıyla bozuldu. Her geçen gün bu bozulmanın etkileri katlanarak kendini göstermekte.

Düşünebiliyor musunuz? Binlerce kilometre uzaklıktaki, kutuplardaki buzullar eriyor.

Buzulları eriten ateş, dünyayı cehenneme çevirecek ilk kıvılcımın çakılmasıyla giderek güçleniyor, önüne gelen her şeyi yakıp eritiyor.

Bu kıvılcımı biz çakmadık. Belki çok dolaylı şekilde payımız olsa da bu dengenin bozulmasına biz sebep olmadık. Ama neticede dünya üzerindeyiz. **Aynı gemide yolculuğumuz devam ediyor.** Gemiye batıracak deliğin ve çatlağın nerede olduğu önemli değil.

Çatlağın kapatılmasına yönelik arayışlar da küresel mahiyette. Çünkü herkes benzer endişeleri ve sıkıntıları taşıyor.

Küresel problemlerin çözümü için yine küresel çareler ortaya konulmalı ve uygulanmalı. Küresel çarelerin devreye konulabilmesi için de, tüm hastalıklar doğru ve eksiksiz bir şekilde teşhis edilmeli.

İşe en sondan başa doğru sebepler zincirini takip ederek başlayalım.

“Küresel ısınma” demek, atmosferdeki başta karbon olmak üzere zehirli gazların oranının hızla artması, bu gazların sera etkisi yaparak atmosfer sıcaklığının artırması anlamına geliyor.

Küresel ısınma, atmosferdeki dengenin altüst olmasına, başta belirttiğimiz kutuplardaki buzulların erimesine sebep oluyor. Bu büyük çaplı bozulma iklim değişimlerini beraberinde getiriyor. Bazı yerlerde aşırı kuraklıklar, bazı yerlerde ise aşırı yağışlar kendini gösteriyor. Her iki durumda da dünya üzerindeki bütün canlıların bağırında yaşadığı toprakların çoraklaşması veya erozyona uğraması neticesini doğruyor.

İşte düğüm burada çözülüyor.

İşte en büyük yol ayrımı burası. Çünkü toprağın olmaması demek, ziraatın olmaması demek. En gelişmiş ülkelerdeki insanların bile küresel açlık kasırgasına kapılmaları demek. Az gelişmiş ülke vatandaşlarının hayatlarını sürdürebilmeleri, az da olsa gelir elde edebilmeleri için şehirlere hücum etmeleri demek. Böylece genel anlamda hem gelir dağılımındaki dengesizliğin daha artması, hem de nüfus yoğunluğu yaşayan ülkelerde veya şehirlerde işgücünün daha da ucuzlaması

demek. Dengesizlik ve giderek ucuzlayan işgücü, bir parça ekmek veya yiyecek alabilmenin giderek zorlaşması demek. Hal böyle olunca zincirleme sosyal, siyasal, ekonomik ve idari problemlerin patlak vermesi kaçınılmaz oluyor.

Küresel ısınmanın giderek artmasının ardında kitlesel üretim ve kitlesel tüketim en önemli rol sahibi.

Sanayi devriminin ardından, bacalarından atmosfere savaş açarcasına duman püskürten fabrikalarda kitlesel üretim yapıldı. Bu üretim kesinlikle ihtiyaçlar dikkate alınarak gerçekleştirilmedi. **Hemen ardından da üretilenlerin tükettirilmesine yönelik faaliyetlere geçildi.**

Tüketim kültürüyle insanların iyi yaşayabilmelerinin ancak çok para kazanmak ve çok tüketmekle mümkün olabileceği anlayışı yerleştirildi. İnsanlara arzuladıkları mutluluğa ve huzura ulaşmak için sadece **"kesintisiz tüketim"** çözümü sunuldu. Kitle iletişim araçları, insanların bu çözümü kendi istekleriyle kabullenmeleri için yoğun biçimde kullanıldı. İnsanların sürekli tüketmeleri için de, sürekli olarak yeni ürünler sunuldu ve onların reklamı yapıldı. Sonuçta tükettikçe mutsuzluğu artan kitleler, mutlu olabilmek için yine tüketime yönlendirildi.

ABD'li sosyolog olan Duane Elgin'in, 1981 yılında kaleme aldığı "*Voluntary Simplicity*" isimli kitabındaki şu tespitleri, bu konuya ışık tutuyor:

"Eğer biz aynı doğrultuda gitmeyi sürdürürsek, çocuklarımız sürekli ısınan bir dünyada yaşamak zorunda kalacak. Dünyanın iklim dengesi şimdikinden daha fazla bozulacağı için bazı yerler sular altında kalırken, bazı yerler kuraklıkla yüz yüze gelecek. Bunun sonucunda da gıda üretimi alabildiğine azalacak; kıtlık ve açlık yaşanacak. En büyük enerji kaynağı olan petrol bitme noktasına gelecek. Ormanlar daha fazla tahrip edilecek. Ellerin azıcık da olsa doğal kaynağı olan ülkeler ve bölgeleri ele geçirebilmek için büyük güçler arasında inanılmaz çatışmalar ve savaşlar çıkacak."

"Denizlerin yükselmesiyle dünyanın pek çok sahil şehri sular altında kalacak. Büyük çaplı zorunlu göçler yaşanacak ve dünya nüfusu doğal kaynakların bulunduğu yerlerde yoğunlaşacak. Ozon tabakasındaki deliğin daha da büyümesi ekolojik dengenin bozulmasına, bu bozulma da dünyanın besin zincirinin parçalanmasına yol açacak. Dünya nüfusuna eklenen 3 milyar insanı doyurmak için yeteri kadar gıda üretimi yapılamayacak. Daha da artacak olan çevre kirliliği, pek çok hayvan ve bitki türünün yok olmasına sebep olacak."

Duan Elgin'in ve benzeri pek çok sosyal bilimcinin dile getirdiği gelişmeler ve geleceğe dair yorumlar, belki işin son raddesiyle alakalı. Ama aranan çözümler bizden çok uzaklarda değil. Üstelik çok derinlikli tespitler ve takip edilmesi gerekli yol haritasıyla birlikte.

Bahsettiğimiz ve dikkate sunacağımız teşhis ve tedavi yöntemleri ölkemizde son yüzyıla damgasını vuran İslâm âlimi Bediüzzaman Said Nursî'ye ait. Bu büyük müfessir ve dava adamının [İktisat Risalesi](#) isimli eseri, dikkat çekmeye çalıştığımız maddî ve manevî felaketleri tedavi edici yöntemler ve yaklaşımlar içerir.

NEDEN İKTİSAT RİSALESİ?

1995 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen **“20. Asırda İslam Düşüncesinin Yeniden Yapılanması ve Bediüzzaman Said Nursî”** başlıklı Uluslararası Bediüzzaman Sempozyumu'nda bir tebliğ sunan Prof. Dr. Sabahaddin Zaim, İktisad Risalesi'nin bütün yönleriyle tahlil etmişti. Bediüzzaman'ın İktisat görüşünü değerlendirmeye geçmeden önce, [İktisat Risalesi](#)'nin üzerine kurgulandığı Kur'an ve Sünnet temelleri hakkında şu tespitleri yapmıştı:

“Bediüzzaman Hazretleri bütün izahatını Kur'ân ve sünnete dayandırdığı için, iktisadî mevzuları da aynı kaynaklara istinad ederek incelemiş ve fikirlerini bu esaslara dayandırmıştır. İktisadî mevzuların Kur'ân ve sünnete dayalı olarak izah, tahlil ve ifade edilmesi günümüzde İslâm iktisadı adı altında yapılmaktadır.”

“şu halde Bediüzzaman Hazretlerinin iktisadî mevzularda beyan ettiği fikirler, İslâm iktisadının tetkik ve tahlili çerçevesi içinde bulunmaktadır. Mevzuu, bu mânâda ele alırsak, İktisad Risalesi İslâm iktisadının bir bölümünü ele alıp incelemektedir. O da İslâm'da tüketici davranışları modelidir. Bediüzzaman Hazretleri diğer eserlerinde İslâm iktisadı ile ilgili muhtelif mevzularda da temas etmiş ve âyet ve hadislere dayalı tefsir ve izahatta bulunmuştur. İktisad Risalesi'nin esası ve özü tüketici davranışlarında israfın haram oluşunun hikmetini ve müsbet ve menfî tesirlerini izah etmekte toplanmaktadır.”

(<http://www.nursistudies.com/turkishh/teblig.php?tno=76>)

Prof. Zaim'in belirttiği bu önemli ve temel özelliklerden hareketle İktisat Risalesi eksenli bir reçete, elbette tüm insanlık tarafından dikkate alınmalıdır. Bu ihtiyaç, hatta zorunluluk insanlık adına önemli bir hizmetin en azından duyurulmasını gerekli kılmaktadır. Bu noktadan hareketle mezkur Risalenin belirgin özelliklerine işaret etmeye çalışacağız.

İKTİSAT ALLAH'IN KESİN EMRİDİR.

Bediüzzaman Said Nursî, [İktisat Risalesi](#)'nin hemen başında (Yeyin, için ama israf etmeyin Âraf Suresi, 7/31.) âyet-i kerimesini zikrettikten sonra bu âyette iktisadın Allah'ın kesin emri olduğunu vurgular. Burada dikkat çeken nokta, âyetin mealinden de anlaşılabilceği gibi doğrudan iktisadın emredilmemesidir. Burada emirden ziyade nehiy, yani yasaklama vardır. Yasaklanan ise “**israf**”tır. Bu durumda iktisat, aslında israftan kaçınmakla doğrudan alakadardır.

Bediüzzaman, zikredilen âyeti bu noktadan hareketle yorumlar ve âyetin içinde yedi hikmet dersi bulunduğunu söyler. Bunları ana başlıklar ve kısa açıklamalarıyla birlikte aktaralım.

İKTİSAT NİMETLERE SAYGIDIR

İktisat Allah'ın verdiği nimetlere karşı bir saygı ve hürmet manasını taşır. Üstelik bu şükür, hem maddî, hem manevî açıdan çok büyük kazançlara vesile olur. İsrâf ise ilâhî nimetlere karşı saygısızlık ve hafife alma manasını taşır. Karşılığı ise hüsrân ve kayıptır.

İktisat, nimetler mukabilinde manevî bir teşekkür ve şükürdür. Şükür ise nimetlerin ardındaki ilâhî rahmete karşı saygı anlamına gelir.

İktisadın maddî boyutunda da önemli kazançlar söz konusudur. En başta iktisat bereketin kaynağıdır. Aynı zamanda sağlık kaynağıdır da. Allah'ın ihsanı ve lütfu olarak elimize geçen nimetlerden iktisatlı bir şekilde istifade edebildiğimiz ölçüde beden sağlığımıza da önemli yatırım yapmış oluruz.

İktisatlı olan, küçük çaplı da olsa başkalarına muhtaç olmamayı, başkalarından bir şeyler istemek zorunda kalmayı engeller. Bu açıdan iktisat izzet sahibi insanların vazgeçilmez şiarı olmuştur.

İktisatlı bir kişi, elindeki nimetlerden istifade ederken daha fazla lezzet alır. Hattâ, zahiren lezzetsiz gibi görülen, lezzet alınamayan nimetlerdeki gerçek lezzetin farkına varılmasına imkan hazırlar.

Bütün bu kazanımlar ve daha sayamayacağımız nice kazançlar iktisat prensibinin meyveleridir. Bunlara karşılık israf, tamamen ters ve aykırı neticeler doğurur. Çok vahim ve acı meyveler verir.

Kısa ve öz ifadeyle, ilâhî nimetlere karşı saygı manasına gelen iktisat hem maddî hem manevî kazançların kaynağıdır.

İKTİSAT KONTROLLÜ HAYATTIR

Her şeyi eşsiz hikmetlerle yaratan yüce Rabbimiz, insan bedenini mükemmel bir

saray, son derece düzenli ve sistemli bir şehir gibi yaratmıştır.

Saray örneğini detaylı olarak konumuza uyarlayalım:

Beden sarayının kapıcısı dil ve dildeki tat alma duyusudur. Sinir sistemi ve damarlar bir haberleşme ağını andırır. Dil ile beyin, dil ile mide ve diğer yakından alakalı uzuvlar arasında anında haberleşmeyi sağlar. Ağıza konulan bir lokma eğer zararlı ve zehirli ise hemen alarm verilir. Gelen **“Yasak”** uyarısı hemen uygulamaya geçilir ve derhal dışarı atılır. Veya kalpteki iman merkezinden gelen ve **“Haram”** damgası taşıyan muzır yiyecek ve lezzetlere dur diyen uyarı derhal uygulamaya konulur; akıl ve irade eşliğinde ağızdan uzak tutulur.

Buna karşılık, bazı kötü niyetli ve zevklerine düşkün insanlar, beden sarayının kapıcısı olan dile ve tad alma duyusuna bol bol bahşiş ve rüşvet verme çabasına girer. Bu yolla kapıcıya padişah muamelesi yapılmış olur. Gurura kapılan kapıcı bir süre sonra asıl görevini ve konumunu unuttur. Bir süre sonra bahşişi ve rüşveti daha fazla vereni içeri almaya başlar. Haram-helal, faydalı-zararlı ayırımı gözetmeden keyfine göre almaya başlar. Hattâ ihtilalci, isyancı ve bozguncuları da sorgusuz sualsiz içeri alır.

Bir lokma farz edelim. Bu lokma maliyeti 1 lira olup peynir, zeytin ve yumurtadan meydana gelen bir lokma olsun. Buna karşılık en meşhur ve lezzetli, ama fiyatı 10 lira olsun. Bu iki lokma ihtiva ettiği unsurlar açısından birbirinden farklı değildir. Ağızdan geçtikten sonra, bedensel olarak pek farkı kalmaz. Tek fark, ağızda bıraktığı tad ve lezzettir. Tad alma duyusuna verdiği zevk farkı vardır. Bu zevk ve lezzet ise çok kısa süreli olur. Hele diğer lokmayla kıyaslandığında belki aralarında yarım dakikalık fark bulunur. Bu yarım dakikalık fark için 1 liralık lokmayı 10 liraya çıkarmak hakikaten manasız, hattâ zararlı bir vaziyettir. Çünkü israftır ve her açıdan kayıp demektir.

1 liralık lokma aslında o beden sarayının hakimi için çok önemli ve gerekli bir hediyedir. Lâzım ve uygun olan da budur. Sarayın sultanına sadece 1 liralık hediye sunup da, sarayın kapıcısına 9 kat daha fazla hediye ve rüşvet vermek o kapıcıyı azdırır ve baştan çıkarır. Bir süre sonra **“Bu sarayın hakimi ve sultanı benim!”** demeye başlar. Kim fazla bahşiş ve lezzet veriyorsa iyi-kötü, doğru-yanlış demeden içeriye alır. Mideye gönderir.

Zararlı, ihtilalci ve bozguncu unsurlar mideye varır varmaz tehlike alarmı verilmeye başlanır. Yangın çıkarır. Tahribata başlar. Asıl hakim ise doktor çağırmaktan başka çare bulamaz.

Saray örneğini ve bu örneğin en önemli unsurların olan lokma ve dilin konumunu bir şehir ve ülke için de uygulayabiliriz.

Bu örneklerden hareketle şu önemli noktaya dikkat çekmemiz gerekir.

İktisat ve kanaat, bütün kâinatta cereyan eden İlahî hikmete uygun ve paralel hareket etmek manasına gelir. Bu yolla her bir insan tad alma duyusunu kapıcı olarak değerlendirir. Ücretini tam hak ettiği miktarda verir. İsrâf ise, bütün kâinatta cereyan eden hikmetlere zıt hareket etmek manasını taşır. İktisat kanununa aykırı hareket etmek ve yasakları çiğneyerek israf etme suçundan dolayı cezasını çok geçmeden görür. Hattâ, zevk ve lezzet için yediği haram lezzetler sebebiyle helal nimetlerin bile tadını alamaz hale gelir. Beden sağlığı bozulduğu için tüm uzuvları bu isyan ve başıboşluğun cezasını çeker.

Üstelik malî boyutu da büyük bir maliyet ortaya çıkarır. 9 kat daha fazla ücret ödemenin yanı sıra bozulan sağlığını tekrar kazanabilmek için belki 100'lerce lira harcamak zorunda kalır. Sağlığı bozulduğu için çalışıp gelir elde edemez. Bu yüzden kazanabileceği paralar da zarar hanesine ilave edilir.

İKTİSATLA DİL, YERYÜZÜ SOFRASINDAKİ NİMETLERİ TADAR VE ŞÜKREDER

İlahî birer ihsan olan nimetlerin kadrini ve kıymetini bilen, nimetlere karşı teşekkür görevini yerine getirme gayesi ve gayretinde olan insanlar için dilin en önemli bir başka görevi ve misyonu daha vardır. İlahî rahmet ve merhametin en belirgin görüntüsü olan yeryüzü, dünya büyüklüğünde bir yemekhaneye benzer.

İnsanlardaki dil ve tad alma duyusu ise bütün yiyeceklerin lezzetini kontrol eden bir tür müfettişe benzer. Çünkü insanın dilinde, yeryüzündeki bütün nimetlerin lezzetlerini ayrı ayrı alabilme, tadabilme özelliği bulunur. Bu müfettiş bir yandan tad alma görevini icra ederken, diğer yandan mideye haber verme görevini yerine getirir. Bu görevi açısından dil, sadece bedenle bağlantılı bir uzuv değildir. Aynı zamanda kalple, ruhla, akılla doğrudan irtibatlıdır.

Bu özellikleri dikkate alınmak, israf etmemek, sırf şükür vazifesini hakkıyla yerine getirebilmek, dünya üzerinde serili türlü türlü İlahî nimetleri hissedip tanımak, meşrû sınırlar dahilinde kalmak, zillet ve dilencilığe vesile olmamak gibi önemli ve gerekli şartlar içinde kendi payına düşen lezzet ve tad hissesini alabilir. İnsan, tad alma duyusunun vasıtası olan dilini şükürde de kullanabilmek için lezzetleri ve nimetleri tercih edebilir.

İKTİSAT MAİŞET SIKINTISINA ÇAREDİR

Bir hadis-i şerifte “**İktisat eden, maişetçe aile belâsını çekmez.**” buyrulur. Hakikaten iktisat prensibini hayata geçiren kişi maişet ve geçim sıkıntısı çekmez.

İktisatlı davranma kesin bir bereket sebebidir. Rahat ve kolay geçim şartları için önemli bir kaynaktır. Bunlara dair sayılamayacak kadar çok örnek vardır.

İktisat etmeyen zillete ve sefalete her an düşebilir. Özellikle bu dönemde insanlar ellerine geçirdikleri ve elde ettikleri parayı çok çabuk harcayabilmektedir. İsrâfa ve yersiz harcamalara alışan bir kişi için para çok pahalıdır. Yani, üç kuruşluk

para elde edebilmek için pek çok insan büyük bedeller ödemekte veya ödemeyi göze alabilmektedir. Bazan küçük bir meblağ için bir kısım insanlar haysiyet ve namuslarını rüşvet olarak verebilmektedir. Bazan para karşılığında dinin mukaddes değerleri satılabilmektedir. Belki 100 liralık manevî zarar pahasına 100 paralık bir değersiz bir şey peşinde koşulmaktadır.

Buna karşılık iktisatla zaruri ihtiyaçlarını karşılamaya, bunun dışında lüzumsuz ve gereksiz şeyler almamaya çalışan bir kişi

“Şüphesiz ki rızık veren, mutlak kudret ve kuvvet sahibi olan Allah'tır.” (Zâriyat, 51/58) ve

“Yeryüzünde hareket eden hiçbir canlı yoktur ki, onun rızıkını vermek Allah'a ait olmasın.” (Hûd, 11/6)

âyet-i kerimelerinde vurgulandığı gibi umulmadık bir şekilde, yaşamını sürdürebilecek miktarda rızıkını mutlaka bulur. Bu iki âyet rızık konusunda İlahî teahhüdü haber verir.

İki türlü rızık vardır:

Birincisi hakiki rızıktır. Bu rızık elde eden hayatını devam ettirebilir. Bir diğer ifadeyle hayatı sürdürebilecek kadar rızık mutlaka bulunur. Yeter ki insanlığın o kirli eli bulaşmasın. Böyle bir çizgide rızıkını karşılamaya çalışan bir kişi din, namus ve izzetini feda etmeye mecbur olmaz.

İkincisi mecazî rızıktır. Diğer ifadeyle zaruri ve zorunlu olmadığı halde ihtiyaç olarak görülen, çevre, gelenek ve görenekler, başkalarının dikkatini çekebilme gibi düşüncelerle zorunlu görülen rızık ve ihtiyaçlardır. Bu tür anlayış ve düşünce bir nevi tiryakilik ve bağımlılıktır.

Hakikî rızıklar Rabbanî taahhüd altında olmasına rağmen, bu tür ihtiyaçlar kesinlikle taahhüd altında değildir. Buna karşılık insanlar, bu tür yaklaşımla kendilerini zorlayıp daha fazla elde edebilme, daha fazla tüketme çabasına girer. Bu çabayla hareket edip hırsıyla davrandığı için pek çok şeyini feda etmek zorunda kalır. En başta izzetini feda edip zilleti ve sefilliği göze alabilir. Bazen alçak insanların ayaklarını öpecek kadar eğilir, bir tür dilencilikte bulunur. Bazen ebedî âhiret hayatını aydınlatacak olan dininin mukaddes değerlerini feda eder. Böyle bir çabayla elde ettiği rızık ve menfaatin hayrını da göremez. Bereketsiz ve uğursuz bir mal hükmüne geçer. Mesele bu kadarla da kalmaz.

Çünkü bu zaman, zenginlerle fakirler arasındaki mesafenin giderek açıldığı bir dönemdir. Çoğunluk fakr-u zaruret içinde yaşamak durumundadır. Her türlü yolu

deneyip, mukaddeslerini dahi feda ederek menfaat ve kazanç elde eden bir kişi, eğer kalbinde zerre kadar da olsa vicdan ve acıma duygusu kalmışsa, kazandığı o menhus ve bereketsiz kazancı kullanırken yine azap çekecektir. Çünkü, fakirler ve muhtaçlar çoktur. Bunca muhtaç insanın gözleri önünde bir lokma yemek dahi insanın vicdanını sızlatır.

Bu şartlar altında yapılacak en doğru davranış doğruluk ve dürüstlükten asla ayrılmamaktır. Özellikle şüpheli mal ve kazançlardan uzak durmalı, büyük bir zaruret söz konusuysa ancak zaruret derecesinde istifade etmekle yetinmelidir.

İktisat anlayışının izzet ve kemal sebebi olduğunu gösteren bir hadise:

Cömertliği ve ikram severliği ile tanınan **Hâtem-i Tâi**, büyük bir ziyafet verir. Bununla da kalmaz misafirlerini hediyelerle uğurlamak üzere hazırlıklar yapar. Bu sıralarda çölde gezmeye çıkar. Bir süre sonra ihtiyar ve fakir bir adam görür. Adamın üzerinde dikenli çalı ve gevenlerden topladığı bir yük vardır. Bir yandan dikenlerin verdiği acı, bir yandan kavurucu sıcaklık, bir yandan ihtiyarlık olmasına rağmen yoluna devam etmektedir.

Hâtem yaşlı adamın yayına yaklaşır. Ona, **“Hâtem-i Tâi, hediyelerle beraber mühim bir ziyafet veriyor. Sen de oraya git. Şu beş kuruşluk çalı yükü yerine beş yüz kuruşluk hediye alırsın.”** der.

İktisatlı ve kanaatkâr adam, Hâtem'i şaşkına çeviren şu cevabı verir:

“Ben bu dikenli yükü izzetimle çekerim. Hâtem-i Tâi'nin minneti altına girmem.”

Bu hadiseden sonra, Hâtem-i Tâi, kendisinden daha kahraman ve izzetli birisini görüp görmediği sorulunca çöldeki yaşlı adamı göstermiştir.

HAKİKİ LEZZETLER İKTİSADLA ALINIR

Lezzet izafidir. İnsanların konumuna ve durumuna göre değişir.

Bu durum ve özellik aslında Cenab-ı Hakk'ın sonsuz cömertliğinin bir göstergesidir. En fakir insana en zenginden daha fazla lezzetler tattırır. Padişahlardan daha fazla nimetlerden lezzet almasını sağlar. Kuru bir parça ekmek yerken bir fakirin aldığı lezzet ile, bir padişahın veya zengin bir adamın usanç, bıkkınlık ve iştahsızlık gibi sebeplerin körelttiği lezzetlerden daha fazla ve daha tatlı olabilir. Belki o kuru ekmek en alâ ve tatlı baklavadan daha lezzetli gelebilir.

İşin bir başka garip yönü daha vardır. Müsrif ve savurgan bazı kimseler, kendilerindeki hatayı ve noksanı anlayıp, kendilerine çekidüzen vermek yerine iktisatlı ve tutumlu insanları cimrilikle itham ederler. Halbuki iktisat, hakiki cömertlik ve izzet kaynağıdır. Cimrilik asıl israf edenler ve elindeki saçıp savuranların

yaptığıdır. Çünkü o nimetlere değer veremeyecek, kadrini anlayamayacak kadar cimridirler.

Bediüzzaman, meselenin bu yönüyle alakalı olarak yaşadığı bir hatırasını aktarır.

Hayatı boyunca taviz vermeden uyguladığı bir kaide ve düsturuna muhalif olarak, bir talebesinin hediye ettiği iki kilo kadar balı, yanında hizmet eden talebelerine takdim etmek için kabul eder. Kabul etmesinin bir gerekçesi de Şaban ayı içinde olmaları, hem bu ay hem de gelecek Ramazan ayı boyunca talebelerine tattırmak, aynı zamanda hediye veren talebesine böylece bol bol sevap kazandırmak düşüncesidir.

Bu iki sebepten dolayı talebelerine bu hediyeyi alabileceklerini söyler ve şöyle devam eder:

“Bir okka bal da benim vardı. O üç arkadaşım, gerçi müstakim ve iktisadı takdir edenlerdendi. Fakat, her ne ise, birbirine ikram etmek ve her biri ötekinin nefsinin okşamak ve kendi nefesine tercih etmek olan, bir cihette ulvî (yüce) bir hasletle iktisadı unuttular. Üç gecede iki buçuk okka balı bitirdiler. Ben gülerek dedim: 'Sizi otuz kırk gün o bal ile tatlandıracaktım. Siz otuz günü üçe indirdiniz. Afiyet olsun!'

“Fakat ben, kendi o bir okka balımı iktisatla sarf ettim. Bütün Şâban ve Ramazan'da hem ben yedim, hem, lillâhilhamd, o kardeşlerimin her birisine iftar vaktinde birer kaşık verip, mühim sevaba medar oldu.”

Bu hadiseyi tahlil eden ve bir ders çıkararak Bediüzzaman, yaptığına zahiren cimrilik olarak anlaşılabileceğini, talebelerinin yaptığına ise cömertlik örneği olarak görülebileceğini söyler. Ancak durum hiç de görüldüğü gibi değildir. Hakikat noktasında o iktisatlı davranışının altında ulvî bir izzet, büyük bir bereket ve yüksek bir sevap gizlidir. Cömertlik ve kahramanlık gibi görülen ancak israftan başka bir şey olmayan davranışta ise, eğer vazgeçilmez ise, dilencilik seviyesine düşürecek, başkalarının eline bakar hale getirecek, şeref ve haysiyetini ayaklar altına aldırarak kötü bir neticeyi ortaya çıkaracaktır. (*Lem'alar, On Dokuzuncu Lem'a, Terimli İndeksli Lügatli Risale-i Nur Külliyyatı, Nesil Yayınları, İstanbul 1996, C. 1, s.659.*)

İKTİSAT CİMRİLİK DEĞİLDİR

İktisat ve cimrilik, zahiren birbirine benziyor olsa da, aralarında çok büyük farklar vardır. Örneğin tevazu ile tezellül, yani kendini zillate atma tavırları arasında zahiren bir benzerlik bulunur. Ancak hakikatine bakıldığında, tevazu çok önemli ve değerli

bir haslettir. Aynı özellikler vakur davranma ile kibirlilik arasında da söz konusudur.

Peygamber Efendimiz (a.s.m.)'in en değerli ve yüce hasletlerinden birisi olan, bunun da ötesinde kâinatın her yerinde bir kanun olarak cereyan eden iktisat kanunu, pintilik, tamahkarlık, sefillik ve hırsın bir tür karışımı olan cimrilikten çok uzaktır. Arasında hiçbir bağ ve bağlantı yoktur. Dış görüntüde benzer gibi görülen özellik insanları yanıltmamalıdır.

Bediüzzaman bu ince hassasiyeti göstermeye yönelik olarak ikinci halife Hz. Ömer'in (r.a.) oğlu olan Abdullah ibni Ömer'in başından geçen bir hadiseyi aktarır.

Sahabe içinde "Abadile-i Seb'a," yani meşhur "Yedi Abdullah'lar" olarak anılan ve en önemli âlimlerden birisi olan Abdullah ibni Ömer (r.a.) çarşıda alışverişte bulunduğu bir sırada kırk paralık değeri olan bir şey üzerine çok sıkı bir pazarlık yapar. Bu durum bir Sahabinin dikkatini çeker ve halife Hz. Ömer'in (r.a.) oğlunun böyle kırk paralık bir eşya için çok şiddetli pazarlık yapmasına bir mana veremez. Hattâ katı bir cimrilik olarak görür. Meselenin aslını daha yakından anlayabilmek için onun ardından takip eder.

Abdullah ibni Ömer evine girmeden önce bir dilenci görür ve başında biraz eğlenir. Biraz sonra evinin diğer kapısından çıkar. Bir başka dilenci görür. Onun başında da biraz eğlendikten sonra ayrılır.

Onu takip eden Sahabi iyice meraklanır. O fakirlerin yanına gider ve sorar. İkisi de "Bana bir altın verdi" der.

Sahabi duydukları karşısında daha da şaşkına döner. **"Fesühânallah! Çarşı içinde kırk para için böyle münakaşa etsin de, sonra hanesinde iki yüz kuruşu kimseye sezdirmeden versin."** diye söylenir.

Peşinden takip eder ve Abdullah ibni Ömer'e (r.a.) durumu ve davranışının hikmetini sorar. Abdullah ibni Ömer şu cevabı verir:

"Çarşıdaki tavrım iktisat düsturundan, alışverişin ruhu ve temeli, karşılıklı güven ve sadakatin korunması gayesine yönelikti. Bu cimrilikten kaynaklanan bir tavır değildi. Evimin yanındaki durum ise kalpteki şefkatten, ruhtaki kemâl ve olgunluktan kaynaklanmıştı. Ne ilk hareketim cimrilikti, ne de ikincisi israftı."

Bediüzzaman, bu örneğin hemen ardından İmam-ı Âzam'ın şu sözünü aktarır:

"Hayırda ve ihsanda -fakat müstehak olanlara- israf olmadığı gibi, israfta da hiçbir hayır yoktur."

İKTİSATSIZLIK VE İSRAF HIRSIN KAYNAĞIDIR

İsraf aynı zamanda hırsı doğurur. Hırs da şu üç neticeyi verir:

a) Hırsın ilk meyvesi kanaatsizliktir. Kanaatsizlik ise çalışmaya yönelik meyil ve isteği kırar. Bununla da kalmaz haline şükretme yerine şikayette bulunmayı ve tembelliği netice verir. Meşru ve helal malı, azlığını bahane ederek terk eder. Gayr-ı meşru, külfetsiz, kolay kazanç yollarını arar. Çok kazanmak yerine kaybeder, bununla da kalmaz bu uğurda şerefini, izzetini ve haysiyetini feda eder.

Bediüzzaman, kanaatsizliğin doğurduğu gerileme ve fakirleşmeyi ülke ve devlet düzeyinde de ele alır. **Şöyle der:**

“İktisatsızlık yüzünden müstehlikler (tüketiciler) çoğalır, müstahsiller (üreticiler) azalır. Herkes gözünü hükûmet kapısına diker. O vakit hayat-ı içtimaiyenin (sosyal hayatın) medarı olan san'at, ticaret, ziraat tenakus eder (azalır). O millet de tedennî edip (gerileyip) sukut eder, fakir düşer.”

Bu önemli tespitleri biraz açmak gerekirse:

İktisatsızlık ve israf ekonomisinin hakim olduğu bir ortamda tüketim artar. Buna karşılık üretim azalır. Elinde sermayesi ve parası olanlar gelir için üretime yatırım yapmazlar. Tam tersine paradan para kazanmanın ve kolay kazancın peşine düşerler. Bu yönde kapısını ilk çalacakları merci devlet olur. Faiz gibi en büyük bela ve afetin kapısı işte böyle bir hırstan kaynaklanır. Paralarını faize yatıran sermaye sahipleri, görünüş itibariyle çok kazanıyor olmalarına rağmen, üretime yatırım yapılmadığı için ekonomik dengeler bozulur. Bir süre sonra kazandıkları paranın dahi değeri alabildiğine azalacaktır. Böylece bir toplumda veya ülkede yaşayan herkes bu aşarı kazanma hırsı sebebiyle fakirleşmeye başlayacaktır.

b) Hırsın ikinci neticesi, kaybetmek ve hüsrandır. Hırs yapan kişi, maksudunu, yani ulaşmak istediği neticeyi elde edemez. Bununla da kalmaz, insanların nefretine ve öfkesine hedef alır. Bu gerçeği “Hırs hasaret getirir” denilmiştir.

Birbirinden tamamen farklı ve ayrı olan hırs ve kanaatin yansımaları da birbirinden çok farklı olarak ortaya çıkar. Bu tabloya hemen her alanda şahid olabiliriz. Örneğin ağaçlar, duruş ve görünüşleriyle kanaati sergiler. Rızıkları olan suya ulaşabilmek için hareket edemezler. Suyun peşinde koşamazlar. Ama o kanaatkar duruşlarıyladır ki, ihtiyaçları olan su, binlerce kilometre uzaklıktan dallarına ve köklerine kadar gelir.

Ağaçlara kıyasla hayvanlar daha hareketli, rızıklarına daha kolay ulaşabilir gibi bir imkâna sahiptir. Ancak durum görüldüğü gibi olmaz. Çünkü hayvanlar dış görünüş itibariyle rızıklarına daha kolay ulaşabilecek olmalarına rağmen, çoğu zaman rızıklarına yeteri kadar ulaşamazlar. Çünkü onların hızı ve hareketliliği oranında rızıkları da adeta kaçmaktadır. Üstelik rızka ulaşma çabası esnasında binbir tehlike ve engelle karşılaşılır.

Kanaat ve hırs arasındaki farka bir diğerk örnek yeni doğmuş yavruların halidir. Hal dilleriyle âdeta kanaat dersi verirler. Çok savunmasız ve muhtaç olmalarına rağmen rızıkları ağızlarına kadar, gayet safi, gayet güvenli bir şekilde gelir. Büyüdükce bu kanaatkarlık bir nevi hırsa dönüştüğü için, bu kez rızıkının peşinde koşmak zorunda kalırlar. Yavruyken son derece saf ve temiz bir rızıkla beslenen bir aslan yavrusu, büyüyünce zorlukla avladığı bir ceylanı gayet vahşi bir şekilde parçalar. O safi rızık, bir tür hırs görüntüsüyle kirli ve kanlı bir hale dönüşmüş olur.

Denizlerde yaşayan balıklar, o kanaatkar vaziyetleriyle rızıkları ağızlarına kadar gelir ve son derece semiz hale gelirler. Buna karşılık ormanlardaki tilki ve maymun gibi kurnazlıklarıyla bilinen hayvanlar hep rızıklarının peşinden koşarlar. Ama kâfi derecede bulamadıklarından dolayı zayıf ve çelimsizdirler.

Yahudi milleti, para ve mülk kazanma hırsıyla tanınırlar. Bu hırsın tesiriyle faizle, hile dolaplarıyla para kazanmaya çalışırlar. Görünüşte çok zengin ve güçlü görünürler. Ancak hayatları hep kazanma hırsıyla, zilletli ve sefaletli bir şekilde geçer. Öyle ki kazandıklarını ve ellerindeki güçlerini kullanacak, rahat bir şekilde yaşayacak fırsatı bulamazlar. Buna karşılık ücra köylerde, hattâ çöllerde yaşayan köylü ve bedevîlerin kanaatkarane tavırları, azla yetinmekten kaynaklanan rahat ve huzur görülmeye değerdir.

Bütün bu örneklerden hareketle şu formülü ortaya koyabiliriz:

Helal rızık, acz ve fakirliğe göre gelir. İktidar ve iradeyle değil. Belki o helal rızıkla ulaşmak iktidar ve iradeyle bir nevi ters orantılıdır. “Kanaat bitmez tükenmez bir hazinedir” hadis-i şerifi, kanaatin en güzel geçim ve maişeti sağlayan bir define; müreffeh ve rahat bir hayatı sağlayacak bir hazine olduğunu gösterir. Buna karşılık hırsın bir hüsrân ve sefalet kaynağı olduğunu anlatır.

c) Hırsın üçüncü neticesi ihlâsın kaybolmasıdır. İhlâsın kaybolması, uhrevî ve ahirete yönelik amel ve ibadetleri zedeleyecektir. Örneğin takvâ ehli bir kimse hırs gösterir, hırsın etkisinde kalırsa insanların teveccühlerini ve beğenilerini kazanmayı isteyecektir. Böyle bir noktadaki kişi ise ihlâsını kaybedecektir.

“Kanaat eden izzet bulur, tama' eden zelil olur.” hadis-i şerifinden hareketle, kanaatin izzet kaynağı olduğunu söylemeliyiz. Çünkü kanaat insanları çalışmaya teşvik eder, yönlendirir. Örneğin bir gün çalışıp emeğinin karşılığını az da olsa alan bir kişi, kanaat ettiği zaman ertesi gün yine çalışma şevkine sahip olacaktır. İsrâfçı ve kanaatsiz bir kişi ise ertesi gün çalışmadığı gibi elindeki parayı da boşa harcar. Çalışsa bile, isteksiz çalışır. Bu durumda yine işsiz ve kazançsız kalacaktır. Ayrıca insanlar tarafından dışlanacaktır.

SONUÇ

Bediüzzaman Said Nursî'nin telif ettiği İktisat Risalesi sadece ferdî ve şahsî hayattaki iktisatlı ve tutumlu davranmanın önemi ve özelliklerini anlatmaz. Bütün insanlığın

başına bela olan küresel tehdit ve tehlikelerin ortaya çıkışındaki en ana unsur olan israfı önleme eksenli bir iktisat anlayışı ortaya koyar. Bu yönde ortaya koyduğu tespitler ve sunduğu çözüm yolları fertten devlete, hattâ tüm insanlığa hitap eden bir yaklaşım sunar.

Bediüzzaman'ın bu risalede dile getirdiği çözüm yollarındaki temel espri, yukarıdan aşağıya, yani devletler düzeyinden daha dar topluluklara ve fert seviyesine inen bir yaklaşım değil, fert seviyesinden devletler düzeyine çıkan bir önlemler hiyerarşisi sunar. Bir başka ifadeyle tek tek bireylerin bilinçlendirilmesi, duyarlı hale getirilmesi ve belirtilen çözümleri insanî bir görev olarak görüp hayata geçirmesi öngörülür. Bunun için de tüm insanların yaratılış gayesine uygun ve gerçek bir kul olma pratiği önerilir.

İktisatla kanaatkarlık, şükür, ihlas gibi insanı hakiki manada halife kılacak meziyetlerle donanmış; israftan, ihlâsı kıracak niyet ve tavırlardan, nankörlükten uzak durmayı bir hayat prensibi olarak kabul eden örnek bir kul olmaya ulaştıran bir program koyar. Böyle bir programla insanlar aynı zamanda, canlı cansız tüm varlıklarla, tüm dünyayla ve tüm kâinatla iç içe geçmiş, güneşlerden zerrelere uzanan tüm varlık seviyelerinde kesintisiz bir şekilde geçerliliği olan iktisat kanunu uymayı var olmanın olmazsa olmaz bir şartı olarak görür.

Bu programa uyan, bu yol haritasına göre hayatını şekillendiren beşerin başındaki küresel bela ve musibetler ortadan kalkacak, hakikî insanlığa ulaşmanın hazzına dağı ve taşıyla, bitkileri ve hayvanlarıyla tüm dünya ortak olacaktır.

(bk. Tefekkür Dergisi web sayfası. Erişim: 06.08.2018/11.00)